

**HITÉLET ÉS VALLÁSOS KULTÚRA
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 11.**

HITÉLET ÉS VALLÁSOS KULTÚRA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 11.

Konferencia Pápán a Laczkó Dezső Múzeum,
a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos
Gyűjteményeivel és a Gróf Esterházy Károly
Kastély- és Tájmuzeummal
közös szervezésben

2017. augusztus 21-24.

Szerkesztette:
Pilipkó Erzsébet
Fogl Krisztián Sándor

Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém, 2021

**Hitélet és vallásos kultúra
a Kárpát-medencében 11.**

Konferencia Pápán a Laczkó Dezső Múzeum, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeivel és a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeummal közös szervezésben, 2017. augusztus 21-24.

A kötet megjelenését támogatta:

Kiadja:
Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

Felelős kiadó:
Péterváry-Szanyi Brigitta
igazgató

Szerkesztette:
Pilipkó Erzsébet
és Fogl Krisztián Sándor

Tördelő:
Harsáczki György

Borítókép: Isten báránya, úrasztali terítő, 18. sz., Magyarszecsőd.

© Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
© Szerzők
Szerkesztés © Pilipkó Erzsébet és Fogl Krisztián Sándor

ISBN 978-963-9938-27-4

Készült: Pannónia Nyomda Kft., 1139 Budapest, Frangepán utca 16.

TARTALOM

Steinbach József: Keresztény örökségünk megerősödése a reformáció idején és ma – Teológiai és társadalmi hatások..... 7

VALLÁSETNOLÓGIA, VALLÁSPSZICHOLÓGIA, EGYHÁZTÖRTÉNET, TÖRTÉNETI FORRÁSOK, CSALÁDTÖRTÉNET

Séra László – Szacsvey Éva: A hálaérzés és hálaadás pszichológiai és vallásetnológiai szempontból.....	17
Ivancsó István: A görög katolikus egyház húsvéti kánonjának bibliai háttere és tipológiája.....	56
Nagy-L. István: A császári királyi hadsereg magyar tábornokai vallása a francia háborúk időszakában.....	86
Horváth József: A 17–18. századi győri végrendeletek protestáns címzetteknek szóló kegyes hagyományairól.....	106
Bukovszky László: A felvidéki katolikusok helyzete 1945–1948 között... 123	
Balázs Livia: Vallási adalékok a nagy kolerajárvány idejéből a győri egyházmegyében.....	138
Oláh János: „A zsidóknak s inagógáiról” és a pápai zsinagógáról.....	163
Örsi Julianna: Ároni családok a református egyház szolgálatában	175

SZAKRÁLIS TÉRHASZNÁLAT, VALLÁSOS NÉPSZOKÁSOK, NÉPI VALLÁSGYAKORLÁS, NÉPI ERKÖLCSEK, EGYÉNI ÉS KOLLEKTÍV EMLÉKEZET

Nagy-Laczkó Balázs: Szakrális térhasználat Gyulán – kisebbségi és vallási önreprezentáció a városban. – A gyulai németiség térhasználatát	187
Szuly Rita: Társulatok a 18. századi vasvári főesperességben	213
Lukács László: A vallásfelekezetek hatása a karácsonyfa elterjedésére.....	240
Lukács László: Szent Vendel tisztelete az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében	262

Medgyesy S. Norbert: A perenyéiek fogadalmi zárándoklata Velem–Szentvidre; annak kultusztörténeti előzményei, paraliturgiája és népénekei.....	280
Veres Emese–Gyöngyvér: Leányszöktetés, házassági perpatvarok és egyéb erkölcsi ítéletek a barcasági magyar evangélikus egyházi iratok tükrében	314
P. Szászfalvi Márta: „Fesztivalizálódó jubileumok” – A reformáció százados évfordulói.....	323

EGYHÁZMŰVÉSZET, VALLÁSOS ÁBRÁZOLÁSOK, LITURGIKUS TÁRGYAK

Csoma Zsigmond: A reformáció virágai	351
S. Lackovits Emőke: A dunántúli református textilek szimbólumai	374
Csapai János: Ónedények a sárközi református gyülekezetekben	425
P. Szalay Emőke: A brassói evangélikus egyházmegye gótikus kelyhei... ..	454
Kiss Beatrix: Bárándi kazulák. – A debreceni Szent Anna székesegyházban őrzött bárándi miseruhák története.....	475

VALLÁSFILÓZÓFIA, SZAKRÁLIS SZÖVEG, VALLÁSOS KÖLTÉSZET, EGYHÁZZENE

Sarnyai Csaba Máté: Megjegyzések Makkai Sándor vallásfelfogásához... ..	503
Takács-Reichardt Gabriella: Nádasdy Pál evangélikus imádságoskönyve	512
Kővári Réka: Protestáns eredetű dallamok az ún. Történeti Énektárban	538
Gál Adél: Halottas alkalmakra írott könyv – a salánki diktálás énekekről	558
Toldi Éva: Templom és katedra a természetben – Népi vallásosság és szakralitás Váci Mihály költészetében.....	575
Janka Ferenc: Az ember az időben, az idő az emberben	588

STEINBACH JÓZSEF

Keresztény örökségünk megerősödése a reformáció idején és ma Teológiai és társadalmi hatások¹

(Bevezető gondolatok)

Igen Tisztelt Konferencia!

Köszönöm a megtiszteltetést, hogy a 11. népi vallásossági konferencián, a Dunántúli Református Egyházkerület székhelyén, Pápán, a reformáció 500. évfordulójának évében előadást tarthatok Önöknek. Előadásom a reformáció 500. évfordulójához igazodik, de hiszem, hogy több ponton találkozik majd a konferencia témájával is. Ilyen értelemben figyelünk a témára: A reformáció és Isten Igéje; teológiai és társadalmi hatások.

*

Engedjék meg, hogy egy rövid teológiai megalapozást adjak pár percben a témát illetően, hiszen a reformációt és egyáltalán a protestáns egyházakat megérteni csak ebben a viszonyulásban lehet, a reformáció és Isten Igéjének kapcsolatában. A reformáció újra felfedezte Isten Igéjét. Ha röviden rávilágítok arra, hogy mit jelent ez a fogalom ebben a teológiai összefüggésben, akkor látjuk, hogy közös keresztyén örökségünk esszenciája fogalmazódik meg ebben. Nagyon fontos ezekben a bizonytalan időkben éppen ebben erősödni.

A reformáció azt vallotta, hogy mi akkor ismerhetjük meg az egyetlen élő Istent, ha Ő könyörül rajtunk, és kilép elérhetetlen világosságából, kijelenti, „revelálja” magát nekünk. Tehát az irány „felülről lefelé”, mert akkora a szakadék Isten és ember között, hogy „alulról felfelé”, embertől az Istenig önerőből nincs út, legfeljebb csak a saját gyarló gondolataink, vágyaink szerinti „bálvá-

¹ Jelen írás szövege elhangzott 2017. augusztus 27-én Pápán, a Vallásos kultúra és életmód a Kárpát- medencében című konferencia nyitóelőadásaként.

MEDGYESY S. NORBERT

A perenyeiek fogadalmi zarándoklata Velem–Szentvidre; annak kultusztörténeti előzményei, paraliturgiája és népénekei

Keresztfiamnak, Kucséber Vid Sebestyénnek

Bevezetés

Minden népcsoportnak, tájegységnek és helyi közösségnek megvan a saját búcsújáróhelye, ahová népe rendszeresen elzarándokol, őszintén imádkozik, hálát ad, elkönnyezi örömet vagy bánatát, és Szűz Mária „kötényében” feltöltődve erőt merít a mindennapok küzdelmeihez. Ami a Rábaköz népének Osli, a Szigetköznek Hédervár és Győr, Somogyországnak Andocs, a palócoknak Mátraverebély-Szentkút, a Dél-Alföld népének Szeged-Alsóváros és Máriaradna, a székelyeknek és a csángómagyaroknak Csíksomlyó, az Kőszeghegylja településeinek a Velem község fölött a 800-as évek óta magasodó Szent Vid-kápolna. A tanulmányban e zarándokhely jelenleg legfontosabb közösségi ünnepét, a perenyeiek fogadalmi zarándoklatát, annak indítékait, menetét, paraliturgiikus sajátosságait és népénekeit vizsgáljuk. Feltesszük a kérdést: miért a velemi Szent Vid-kápolnához szólt a perenyeiek fogadalmi 1849-ben? Milyen évszázados előzmények indokolják ezt?

A Szent Vid-kápolna történetéből és a csodás gyógyulásokról

A Vas megyei Kőszeghegylja festői környezetében lévő Velem község felett 568 méter magasan található Szent Vid-kápolna – messziről feltűnő fehér tornyával – nemcsak kedvelt turisztikai célpont, hanem helyi jelentőségű búcsújáróhely is (2. kép).

Mind a régészeti feltárások,¹ mind a 17–18. századi írott források e templom alapítását a Karoling-korra, a 800-as évekre teszik. A középkorban itt

1 Fekete 1996, 53–70; Fekete 2007, 77–155.

működött erődítmény (St. Veit) a védőszentjéről kapta a nevét: alapítása óta a Szicíliában élt Szent Vid (Vitus) vértanú (†303/304, ünnepe: június 15.) a templom patrónusa. E zarándokhely a 16. század óta napjainkig a szomszédos kőszegszerdahelyi Mindenszentek-plébánia leányegyháza. Az újkori kápolna, mint zarándokhely történetéről csupán Horváth Sándor ismeretterjesztő cikke² szól és Herényi István vártörténeti kötete idéz néhány mondatot a 18. századi *canonica visitatió*kából.³ Következésképp az ősi szakrális hely történetének és néprajzának teljes és részletes, monografikus feldolgozása még várat magára.

A Velem fölötti hegyen az első Szent Vid-kápolna megalapítását a 800-as évekre teszik a források. A vár neve elsőként 1270-ben, Héder nembéli Kőszegi Henrik bán birtokán tűnik fel, amit tartozékaival együtt 1374 előtt a rohonci uradalomhoz csatoltak. Ennek részeként a 16. század végétől az 1870-es évekig a gróf Batthyány család látta el bőkezűen a kegyúri teendőket.⁴ A község a török hódítás során határvidéken feküdt, lakossága a középkor óta folyamatosnak és magyar anyanyelvűnek mondható.⁵ Vizsgált időszakunkban lakosai katolikusok voltak. Az újkori, immár 2. kápolna – a középkori, már lerombolt vár területén – az 1670-es években épült. Az első templomból átmenített két oltár mellé Telekessy István (1633–1715) csanádi püspök (1689–1699) 1698. május 16-án hordozható oltárt szentelt a kápolnában, és benne Szent Cirjék (Küriakusz), Casius és Perenus ókeresztény mártírok ereklyéit helyezte el. Mindkét ősi oltárt Szent Vid tiszteletére emelték. A nagyobb oltáron a patrónus képe mellett a Szentháromság ábrázolása, Szent Sebestyén és Szent Rókus szobra indította fel az áhítatot. A kisebb oltárt ugyancsak Vitus tiszteletére emelték, rajta a Gyermekek Jézust tartó Mária képe, valamint Szent István király, Szent László király, Szent Rókus és Szent Sebestyén szobra hívta az imádkozókat. Az 1780-ban készített Szily-vizitációtól kezdve ezen az oltáron a Megváltó, továbbá Szent József és Szent Vencel vértanú képéről is megemlékeznek a források. A Tormássy-vizitáció (1674) minden újhald vasárnapon a kápolnába irányuló zarándoklatról számol be.⁶

2 Horváth 1991.

3 Herényi 1992, 69.

4 Zimányi 1968, 308–312.

5 Az 1648-as népszámlálás adatait Velemre (korabeli elnevezéseivel *Weleóm, Vellem*), továbbá a teljes rohonci, szalonaki és németújvári Batthyány-uradalomra vonatkoztatva részletesen bemutatja, elemzi és Jánoki Imre készítette grafikonokkal ábrázolja: Zimányi-J. Újváry 2002, 461–549.

6 Az adatok forrásai: *Visitatio canonica Széchenyiana confecta a Petro Tormássy, anno*

Szent Vid legendájából tudjuk, hogy Diocletianus római császár (Kr. u. 284–305) magához hívatta, hogy gyógyítsa meg ördögös, rángatózó fiát. Vid imádságára a gyermek meggyógyult, de a hálátlan császár ennek ellenére bálványimádásra akarta kényszeríteni keresztény katonáját. Emiatt Videt börtönbe vetették. Legendája szerint az éjszakai sötétben, a tömlőcben nagy világosság támadt, és a láncok maguktól estek le Vid kezéről. Ezután, 303-ban vagy 304-ben Diocletianus parancsára szurokban és ólomban főzték meg Videt nevelőivel, Krescenciával és Modesztusszal együtt. (A veleimi Szent Vid-kápolna 1890-ben készült oltárképe is együtt ábrázolja őket.) A patrónus életrajza adja a magyarázatát annak, hogy Videt a 14. század közepe óta a Tizennégy Segítőszent (ünnepük: július 12.) közé sorolták és elsősorban betegség, járvány idején kérték közbenjárását.⁷ A kegyhelyhez kötődő csodáknak és a perenyéiek 1849-es fogadalmának is ez a magyarázata.

A néphagyomány napjainkig zarándokhelyként tartja számon a Szentvidet. A *Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre* című közigazgatási segédkönyv egymondatos ismertetőjében nemcsak híres búcsújáróhelyként, hanem több csodatétel színhelyeként említi a kápolnát.⁸ Ennek történeti előzményeit Wlasits György⁹ kőszegszerdahelyi plébánosnak 1700. június 16-án kelt értékes, 7 pontból álló irata bizonyítja, amely a 17. század 2. felében a Szent Vid-kápolnában történt csodás gyógyulásokról számol be és megemlíti a szentkutat is. A Wlasits-feljegyzés szerint a 20 esztendővel korábban, azaz 1680 táján zajlott pestisjárvány idején nagy

1674. (Pécsi Püspöki Könyvtár, Visitatio Canonica Protocollum Missilium Vicarialium, 1748–1767. Másolat: SZEL CV Tormássy, 1674.); *Visitatio Canonica Batthyányana*, 1757, 2, 313–318. (SZEL); *Visitatio Canonica Szilyana*, 9, 249–265. Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (Továbbiakban: SZEL).

7 Életükről és kultuszukról bővebben: Hensel 1976, 579–583; Bálint 1977, 452–458, 519–520; Diós 2010, 271–272.

8 Kiadta: *Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre*, I–II. 1931, 229–231.

9 A kápolna korai, az 1697-ben készült Kazó-vizitációt megelőző történetével kapcsolatban hiánypótló forrásunk a László János kőszegszerdahelyi plébános és utódai által 1835-től kezdve folyamatosan írt kétkötetes *Historia Domus*, ugyanis az I. kötet 1–30. oldalán a 17. század második felétől keletkezett források részleteit másolták be vagy kivonattolták: *Historia Domus: A szerdahelyi plébániához tartozó Jegyzések*, I–II. (Továbbiakban: HD): SZEL, Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely. Wlasics József György (a HD szerint: *Georgius Wlasits*) 1698 és 1702. november 5-e között dolgozott Kőszegszerdahely plébánosaként. (*Kaltenacker Károly kőszegszerdahelyi plébános összeírása*, Kőszegszerdahely, 1928. február 8. Lelőhelye: SZEL, Géfin Gyula hagyatéka, Plébániák lelképásztorai)

embertömeg sereglett össze a Szentviden. 1643-ban egy anya érkezett félholt állapotban a zarándokhelyre, és az isteni kegyelem folytán Szent Vid oltára előtt azonnal visszanyerte egészségét. 1672-ben Marcus Imilovitz halálos kórban szenvedő, egész testében elgyengült ember zarándokolt e helyre és nyert gyógyulást. 1682-ben a Hosintorffból érkezett, vakon született Helena Blaskovits nyerte vissza látását. Ugyanabban az esztendőben Keszthelyről zarándokolt egy asszony a hegyre, aki nehéz munkától erősen megviselve, majdnem lélekszakadva érkezett Szent Vid oltárához, ahol csodálatosan megszabadult terheitől. Ugyancsak 1682-ben egy fiatalember érkezett Kapuvárról, aki egy kötéllel szorosán megkötötte magát és e helyen megszabadult görcseitől.¹⁰ A csodás események más forrásból történő megvizsgálása további kutatást igényel, elsősorban a korabeli mirakulumokat¹¹ alapul véve.

A szentkút léte is hozzátartozhat egy búcsújáróhely életéhez, gyakran a vallási élet elevenítőjeként funkcionál. Wlasits – imént említett – összeírása 1700-ban két szentkutat említ plébániája területén: az egyik a Szent Vid-kápolna jobb oldalánál fakadt, a másik pedig a szomszédos Bozsok község területén volt, közel a Szent Vid-kápolna felé eső részen. Sok erőtlén, nyomorult, félig vak, fejfájós és más fájdalmakkal küszködő ember nyert gyógyulást a hegyen lévő szentkútnál.¹² Az 1757. szeptember 23-án készített Batthyány-vizitáció említ ugyanezen a helyen egy szentkutat (*Sacer Fons*), amely kis tetővel volt lefedve és abban a Szentháromság képét tisztelték az oda látogatók.¹³ Az írott forrásokban foglaltakat megerősíti, hogy régészeti leletként és egyben működő vízforrásként volt ismeretes a 20. század közepén egy *Szent kut* a Szent Vid-kápolna mögötti réten (*Szen Vidi rit*). Emellett Pesti Frigyes 1864. évi helységnév-gyűjteménye is megemlíti a *Kódis kut* nevű forrást, mert a koldusok köréje telepedtek búcsú idején.¹⁴

A Szent Vid-kápolna mellett 1713-ban a tiroli származású Aliprandini Hilarion (1718 k.–1793) szerzetes remeteéletet kezdett. Ez a szemlélődő életforma elválaszthatatlan volt a barokk kori kegyhelyektől. Immár a Remete Szent Antal Kongregáció¹⁵ tagjaként Hilarion 1750-ben újjátta fel a remetelakot a földesúr, Batthyány Lajos főpohárnokmester és kancellár, majd Magyarország nádora hathatós támogatásával. A remeték Mária-képének

10 A csodás gyógyulásokat sorolja: HD, I, 3–4, nr. 2–7.

11 Bővebben: Tüskés 1993.

12 HD, I, 4, nr. 7.

13 SZEL *Visitatio Canonica Batthyányana*, 2, 1757, 318.

14 *Vas megye földrajzi nevei* 1982, 73, nr. 12. (A térkép számozásával: nr. 42., 45.)

15 Történetét és tagjait ismerteti: Kiss 2005, 295–308.

felírta a régi bölcsességet hirdette: „*In gremio Matris sedet Sapientia Patris*¹⁶ – *Az Anya ölében ül az Atya Bölcsessége.*” A 18. századból virágzó lelki életről tanúskodnak a történeti források. Az 1748-as összeírás hétévi búcsú engedélyéről szól a Védőszent napján, június 15-én ide zárandoklóknak, továbbá megemlíti, hogy a ferences remeték gondozásában még két kápolna állt a hegyen: az egyik Szent Anna, a másik a Fájdalmas Szűz Mária tiszteletére. Az 1750-es években egy újabb kápolnáról kapunk hírt, amelyet a Szent Kereszt tiszteletére állítottak, ezáltal a Szent Kereszt felmagasztalása ünnepe, szeptember 14-e is búcsúnappá emelkedett. A buzgó vallási élet jele, hogy a 17. század folyamán újhold vasárnapként (azaz a bibliai naptárhagyomány szerinti hónapkezdet idején) tartottak összejöveteleket (*concursum*) e helyen, és szertartásokat celebráltak az Oltáriszentséggel. A liturgia – az újhold vasárnap hagyományának megfelelően – bűnbánattartással egészült ki.¹⁷ Ezt Tormássy Péter vasvári prépost 1674. július 15-én kelt egyházlátogatási jegyzőkönyve is megerősíti azzal együtt, hogy a védőszent ünnepén, június 15-én a haranggal rendelkező templomban két helyen *offertorium*, azaz felajánlás vagy azzal összekapcsolt oltárkerülés zajlott.¹⁸ A 18. század folyamán a hegyen található kápolnában minden hónapban újhold vasárnapon tartottak misét Szent Kereszt megtalálása ünnepétől, május 3-tól kezdve Szent Kereszt felmagasztalása ünnepéig, szeptember 14-ig.¹⁹ A szintén ekkor épült Kálváriát, a megfeszített Krisztus mellett a latrok, a Fájdalmas Anya, Szent Mária Magdolna és Szent János apostol képe ékítette. A hegyen szentkút várta a zárandokokat a Szentháromság képével. Szent Vid ereklyéjét napjainkig ezüst monstranciában őrzik. Mária Magdolna külön tiszteletnek örvendett: a 18. század folyamán nyilvános tiszteletre helyezték ki a képét ünnepnapján, július 22-én,²⁰ amit az 1850-es évekig ugyancsak zárandoknapként tartottak számon.²¹ A

16 SZEL *Visitatio Canonica Batthyányana*, 2, 1757, 316; további forrás: HD, I, 5.

17 Az újhold vasárnapi szertartásokról: HD, I, 3, nr. 1.

18 *Visitatio canonica Széchenyiana confecta a Petro Tormássy, anno 1674.* (Pécsi Püspöki Könyvtár, *Visitatio Canonica Protocollum Missilium Vicarialium, 1748–1767.* Másolat: SZEL CV Tormássy, 1674.)

19 *Conscriptio Parochiarum Districtus Robonczienis, 1748.* – *Conscriptio Parochiae Szerdabeliensis Dioecesis Jaurinensis in Inclytis Comitatu Castriferrei, districtu Robonczienis existentis; Conscriptio filialis Vellem – Quantum ad Parochum*, oldalszámozás nélkül. (SZEL Acta Antiqua Jaurinensis, Litera C, Nr. 2; továbbiakban: SZEL *Conscriptio filialis Vellem*, 1748.); SZEL *Visitatio Canonica Szilyana*, 9, 1780, 249–265.

20 SZEL *Visitatio Canonica Batthyányana*, 2, 1757, 313–314; HD, I, 6.

21 *Liber Ratiocinii Ecclesiae Velemiensis ab Anno 1793.* [1842-ig] (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Szent Vid-kápolnába zárandoklók a 18. századi vallási virágzás idején hétévi búcsút nyerhettek,²² amely a jozefinizmus korára elenyészett.²³

A remetésegeket II. József császár 1782. február 25-én oszlatta fel, amely a Szent Vid gondozóit is szétszórta. A kegyhely gyakorlatilag üresen maradt, néhány ünnepet kivéve. II. József császár intézkedései és korának túlzottan racionalista, sok esetben léleksorvasztó szellemisége a helyi áhítat-gyakorlatban is törést okozott. A búcsúkiáltását is elveszítette. Ezen túl már csak évente három alkalommal mondtak Szent Vid templomában misét: a rákövetkező vasárnapra áthelyezett Szent Vid-búcsú idején, valamint Mária Magdolna napján és a Hétfájdalmú Szűz tiszteletére a virágvasárnapot megelőző fájdalmas pénteken. A Hétfájdalmú Mária és a Szent Anna-kápolna a 19. századra romos állapotba került, és lassan elpusztult. Az 1840-ben papírra vetett Bőlevizitáció ilyen körülmények között is utal e hely menedék, végvár-hivatására: „*Ezen jelenleg fennálló Egyházon [ti. a Szent Vid-kápolnán] kívül volt a határban kiterjedő dombtetőn más két kápolna is, és egy diszes Remete lak, mellyek mint látszik a Magyar honban több ízbeni pusztított vészes dőghalál, máskor ismét a hazát rongáló és népeket igazó pogány ellenség elől ide menekedtek; ájtatos adakozásaikból jöttek létre, de az időnek vas fogátul meg emészttve, most csak roncsaikkal idézik vissza a' multak emlékét.*”²⁴

A fogadalom oka és búcsúkiáltásai

Az imént ismertetett történelmi helyzetben, 1849 őszén tette fogadalmát a közeli, ugyancsak a rohonci Batthyány-uradalomhoz tartozó Perenye község népe. A Szent Ágota szűz és vértanú (†251, ünnepe: február 5.) védelme alatt álló templom és falu lakóit 1849. szeptember 26-a és november 28-a között 27 halálos áldozatot²⁵ követelő kolerajárvány (korabeli kifejezéssel: *korela*) tizedelte meg. A perenyeiek a járvány elmúlásáért imádkozva elzarándokoltak a Szent Vid-kápolnába. A közösség fohásza meghallgatásra talált: a faluban megszűnt a gyilkos kór, a többi községben viszont még 1850 elején is szedte áldozatait. A perenyeiek fogadalmat tettek: ezen túl hálából Szűz Mária és Szent Vid segítő mártír tiszteletére minden esztendő szeptemberében, a szomszédos gencsi Szentkút búcsúja (azaz Szent Kereszt felmagasztalása,

22 SZEL *Conscriptio filialis Vellem*, 1748.

23 SZEL *Visitatio Canonica Szilyana*, 9, 1780, 262.

24 SZEL *Visitatio Canonica per Andream Bőle*, 2, 1840, 223. A Szent Vid-kápolna barokk kori kultuszformáit részletesen ismerteti: Medgyesy S. 2020, 251–261.

25 *Kereszteltek, Házasultak, és Halottak Anyakönyve, [Németh Gencs], 1805–1858, 81–83.* SZEL Gencsapáti Plébániahivatal iratai

szeptember 14-e és másnap, Fájdalmas Mária ünnepe) utáni vasárnapon elzarándokolnak az ősi szent helyre.

A velemi számadáskönyvek 1849-ben nem szokásos, „más processiók alkalomával” nyújtott anyagi támogatásról szólnak. 1856-tól kezdve a szeptember 21–29-e közötti napokra minden esztendőben megemlítik a perenyieiek búcsújárását és nagylelkű adományait.²⁶ Jelenlegi tudomásunk szerint az 1856-ban kelt számadáskönyvi bejegyzés az első írott forrásunk a fogadalmi zarándoklatról.

Azóta minden család részéről legalább egy fő gyalogosan vesz részt a búcsújáráson. E zarándoklatot a perenyieiek a kommunizmus évtizedeiben, még az 1947 és 1957 között fennállt magyar-osztrák határsáv idején is töretlenül megtartották. Tehát Vas megye egyik legősibb, 171 esztendeje megszakítás nélkül élő vallási hagyományáról van szó. Egykor sokan böjtölést is vállaltak ezen a napon, vagy a zarándoklat előtti szombaton.

A fogadalomtétel 170. évfordulóján a fentiekben vázolt történeti és népi hagyományra való tekintettel, jelen sorok írójának kezdeményezésére, Dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök a 2019. augusztus 16-án kelt, 1102-1/2019-es számú hivatalos levelével különleges kiváltságokat kötött a fogadalmi zarándoklathoz: 1.) nem kötelező jelleggel a zarándokok szigorú böjtöt fogadnak a búcsújárás előtti pénteki napon; 2.) emellett a Szent Vid-zarándoklat miséjén, a kápolnában teljes búcsút lehet nyerni a szokásos feltételekkel: gyónás, áldozás és imádság a pápa szándékára; 3.) a 2019-es esztendődtől kezdve minden évben ezen a búcsújáráson a misét a Fájdalmas Szűz Máriáról kell mondani. Erre a jubileumra jelent meg *A perenyieiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába* című kottás zarándokkönyv (továbbiakban: ZK) 139 énekkel és történeti áttekintéssel.

A zarándoklaton résztvevők leggyakrabban maguk, rokonaik és barátaik betegségből való meggyógyulásáért, a szenvedőkért, az elhunyt rokonok lelke üdvéért, jó házasságért, gyermekáldásért²⁷ és aktuális problémák megoldá-

26 *Velem Szent Vid Templom számadási könyve 1843dik évtől* [1877-ig] (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely); *Napló a templomok bevételeiről és kiadásairól, 1886-ban Január 1-től kezdve* [1895-ig]: Kőszegszerdahely, Velem, Cák, Bozsok, Kőszegdorosló (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely); *A velemi fióktemplom bevételei és kiadásai, 1889–1914.* (SZEL, Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely).

27 A 2019-es zarándokúton és a viaszszobros offerálásnál Kucséber Ervin és felesége, Farkas Mirtill gyermekáldásért fohászokodtak. Az imameghallgatás következtében 2020. június 23-án, Budafokon megszületett harmadik gyermekük, Kucséber Vid Sebestyén, akinek keresztelőjét a zarándoklat keretében, 2020. szeptember 20-án tartották.

sáért imádkoznak. A hálaadás is fontos tényezője a búcsújárásnak. Emellett mindenki magával viszi az örömeit és gondjait és a szent helyen Szűz Mária gondjaira bízta. A falu vallásgyakorló lakói nemzedékről nemzedékre természetesen belenőnek abba, hogy az ősök fogadalma nyomán szent kötelesség részt venni ezen a búcsújáráson, lehetőleg gyalogszerrel.

A zarándoklat útvonala, lelki állomásai, liturgikus és paraliturgikus formái

A zarándoklat²⁸ előestéjén a Szent Ágota-templomban 2004 óta tartanak áhítatot a perenyieiek. Zárásként közösen átvonulnak a temetőfeljárónál álló kolerakereszthez. Ez az öntöttvasból készült sírkereszt az egyezlen a sok közül, amely fennmaradt a járvány idejéből, 1849-ből. Orbán István helyi plébános állította 1994-ben. (1. kép)

A búcsújárás útvonala és saját énekeinek rendje: a *kérésztalla* (*proseci*o) vasárnap reggel 6 órakor, még sötétben indul a perenyie Szent Ágota-templomból, ahol az előimádkozó a közösségi és egyéni felajánló fohász után három imádságot kezd a Szentháromság imádsására és Szűz Mária tiszteletére (ZK 61–63. oldal) a kért kegyelmek elnyeréséért. A *Miatyánk* és az *Üdvözlégy*, *Mária* imádságok közös elmondását követően harangzúgás és a *Máriához, drága Szűzanyánkhoz...* kezdetű ének (kiadta: *A perenyieiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába*, 2019, továbbiakban: ZK 19) közben elindul a menet a Koplaló felé, ahol Hodics Attila szarvasmarhatartó gazdálkodó 1994-ben állított fogadalmi keresztjénél a szenvedőkért, a betegekért és a kórházi ágyon fekvőkért imádkoznak Jézus Krisztus kínszenvedése emlékezetére és elhangzik a *Perenyie kéziratok énekeskönyve* (1855–, továbbiakban: *Kéziratok*, I, nr. 95.) felelevenített *Előttünk tündöklék Jézus keresztje...* kezdetű, költői szépségű népének, amelynek dallama a 17. századi Rákóczi-dallamkörhöz²⁹ tartozik (ZK 23). A *proseci*o a Koplaló – Halastó mellett – Kövesirtás (Köves) – Gyakor – Tilalomfa (Sándortilamos) – Pörös, Akácós és Péter-parlagi dűlő (Péterparag) – Fűtelek útvonalon³⁰ halad tovább. Napfelkelte lévén, az *Ég s föld*

28 A zarándoklat történetéről és énekeiről bővebben: *A perenyieiek szent vidi búcsújárása, 1849–1999*; Medgyesy S. 2005, 121–127; Medgyesy S. 2011, 2012², 257–436, e tanulmányon belül Szent Vid-zarándoklatról: 304–311; Takács 2012a. A 20 lelki állomásra osztott zarándoklat énekeit és imádságait kottával, gyakorlati céllal kiadta: *A perenyieiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába*, 2019. (Továbbiakban: Zarándokkönyv [ZK])

29 Párhuzamos dallamkiadások: Domokos 1980, 249–263.

30 A felsorolt dűlőnevek korábbi elnevezései: Cigándomb – Koplaló – Föhényes – Pörös

örök alkotója... kezdetű, Szent Ambrus (339–397) *Aeterne rerum Conditor...* kezdetű himnuszának átíratával (ZK 25) fohászkodik, majd tiszta időért könyörög az *Urunk Jézus Szülője...* (ZK 26) népénekekkel. Ezt követően az *Isten Anyja, Szűz Mária így szól mihozzánk...* (ZK 27) énekkel vezeti be a fájdalmas rózsafüzér elmondását. A szentolvasó öt tizedét asszonyok imádkozzák elő, amit a *Szentolvasót elvégeztük, Szűz Máriát arra kértük...* (ZK 29) népének követ, de nem az országosan ismert szöveggel (lásd: *Éneklő Egyház* [ÉE] 700; *Hozsanna* [H] 264), hanem a *Kézíratos* (I, nr. 41.) és Szekszerné énekfüzetének (9, 12) textusával (6. kép). A Perenye külterületéhez tartozó Fűtelek-major³¹ helyén, a nyárfás állé alatt a búcsújárók elköltik reggelijüket. Fűtelek és Kőszegszerdahely között a Fűtelek-major és a Nyárfás állé – Gesztenyés – Felső-Fűtelek – Völgyi dűlő útvonalon hangzik el a Mindenszentek litániája (ZK 36) helyi népi gregorián dallamon. Ezt követően Mária-énekekkel (ZK 38–42) és egyéni szándékokra szóló közös imádságokkal folytatódik a zárandokút. A *prosecció* következő eredeti megállója a kőszegszerdahelyi temető melletti tisztás volt, ám az utóbbi esztendőben a kőszegszerdahelyi plébánián a helybeliek házi készítésű finomságokkal látják vendégül a búcsúsokat. Kőszegszerdahely utcáin az *Egek Királynéja, Mária, segíts...!* kezdetű, 19 versszakos népéneket (ZK 44) litániázó formában diktálja az előénekes: a szólóban énekelt strófára az egész *kérésztalla* feleli a refrént: „Ó, segíts mirajtunk, kik hozzád sóhajtunk, mindennemű szükségünkben, Mária, segíts!” Velemig elhangznak az országosan ismert *Köszönteni megyünk, ó, Mária...* (ZK 45), továbbá a *Magyarország Nagyasszonya, édes jó Anyánk...* (ZK 47) és az *Ó, Mária, kinyílt virág...* (ZK 48) kezdetű refrénes népénekek. Az énekek között egy-egy Miatyánkot, *Üdvözlégy Máriát, Most segíts meg, Mária...* és *Szűz Szülője Istennek...* kezdetű fohászt közösen mondanak meghalt szüleikért és testvéreikért, az özvegyekért, az árvákért, Perenye betegeiért és az otthon maradtokért, az elhagyottokért, az elhunyt perenyei lelkipásztorokért, kántortanítókért, előénekesekért és előimádkozókért, magyar hazánk sorsának jobbra fordulásáért; az ifjúság megtéréséért, alkalmas időjárásért és jó termésért. A Velem község főutcáján található Hűségkapu harangjai addig szólnak, amíg a keresztalja átvonul a falun.

– Gyakor – Paperdó – Fűtelek.

31 Fűtelek majorban a gróf Batthyány, majd 1870-től a gróf Ambrózy családnak épült kastélya és jelentős szarvasmarha-állománnyal rendelkező uradalma. Fűtelek az 1937-től fennállt önálló perenyei plébánia filiája volt, béresekből és cselédekből álló lakói a perenyei templomba jártak misére. Kastélyát a szovjet megszállást és az államosítást követően, az 1950-es években lebontották és elhordták.

A hegyre felérve a búcsújárók először a kápolna szentélye mögött mintegy 200 méterre található kálváriát kerülik meg, melynek keretében érintéssel vagy csókkal illetik a fakeresztben fémből készült feszületet. A 2019-ben kiadott zárandokkönyv az ókeresztény Szent Kereszt-himnusz (*Vexilla Regis prodeunt*) perenyei változatának (*Királyi zászlók lobognak...*, ZK 53) felelevenítése mellett a helyben jól ismert *Bíborpiros szép rózsza nyílik a Golgotán...* (ZK 54) kezdetű nagypénteki Mária-éneket ajánlja. Ezek után a *prosecció* a *Kesergő magyarok édes vigassága...* kezdetű (ZK 56), 19. századi, az anyagi szegénységből adódó társadalmi feszültségeket hangsúlyozó éneket zengi. A Szent Vid-kápolnába hagyományosan a *Jertek vig örömmel Szűz Máriához, a Szent vidi templom szép csillagához...* kezdetű (ZK 57), 15 strófás, a *Kézíratos* versszakai (I. nr. 24, 28., 59; III. nr. 51., 90.) bővített népénekekkel vonul be a keresztalja; az ének refrénje különös erővel szólal meg: „*Kik Máriát szívből szeretitek, Isten hozott most ide bennetek!*”

A mise 11 órakor kezdődik. Ha nincsen meghívott vendég vagy főpap, akkor a mindenkori perenyei plébános celebrálja. A mise olvasmány- és liturgikus énekkendjét 2018-ig az adott évközi vasárnapról vették. A dolgozatunk nyitó fejezetében ismertetett helyi kultusztörténeti kutatások következtében, jelen sorok írójának javaslatára Dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök engedélyezte, hogy – a 18. században itt fennállt Szent Kereszt- és Fájdalmas Anya-kápolnára gondolva – a Szent Vid-zárandoklaton minden esztendőben Fájdalmas Szűz Máriáról énekeljék a misét (ZK 59–76). Az olvasmány Judit könyvéből (Judit 13,17–20), a szentlecke a Zsidókhoz írt levélből (Zsid 5,7–9), az evangélium a János-passióból (Jn 19,25–27) szól. A liturgikus énekeket az *Éneklő Egyházból* (641, 420, 682, 643) vette át a Zárandokkönyv. Szekvenciaként a középkori *Stabat Mater dolorosa* perenyei változatoként az *Álla a keserves Anya...* (ZK 65) népének hangik el, felajánlásra pedig a kápolna védőszentjét köszöntik a búcsújárók a *Szent Vid mártír koszorúza vagy Istennél egekben...* kezdetű énekkel (ZK 67), amelynek néhány sora őrzi a *korela* emléket: „*Kérd értünk az egek Urát, adja reánk szent áldását! Távoztassa községünk-ből a járványos nyavalyát!*” A mise sajátossága mindezek mellett az áldoztatás után a közös imádság a teljes búcsú elnyeréséért, továbbá az 1849-ben tett fogadalom megújítása az alábbi szöveggel: „*Örök Mindenható Isten, aki ... évvel ezelőtt meghallgattad a Hozzád kiáltó perenyei híveid kérését, és megszüntetted a szörnyű pusztítást okozó járványt községünkben, kérjük, adj nekünk erőt, kitartást, követésre serkentő példamutatást az őseink által fogadott zárandoklat búséges megtartásához. Add, hogy a ma élő és az utánunk jövő nemzedékek is olyan bizalommal*

és hittel forduljanak Hozzád minden szükségükben, megpróbáltatásaikban, ahogy azt őseink tették ... évvel ezelőtt. Itt, ezen a szent helyen, ahol Szent Vid mártír és a Szűzanya közbenjárására már előttünk sok ezren kértek és nyertek megballgatást, ígérjük, hogy a fogadalmi zarándoklatot, amíg élünk, hűségesen megtartjuk, és utódainknak megtartandó örökségül hagyjuk. Ámen.” (ZK 75) A mise után az előénekesek vezetésével immár orgonakiséret nélkül zengenek a Mária-énekek, miközben minden résztvevő megkerüli a főoltárt. Ekkor elhangzik az *Ó, áldott Szűzanya, mennyei szép rózsza...* (ZK 77) kezdetű, szövegében 17. századi népének a 19. századi, a Dunántúlon és az Alföldön ma ismert nagybambusú (11 hang távolságú) dallamán; továbbá az *Üdvözlégy, Mária, tiszta Szent Szűz...* kezdetű, ugyancsak 19. századi búcsús ének, amely az *Angyaloknak Királynéja, tiszta Szűz...* kezdetű, országon ismert (ÉE 242; H 287) litániázó ének helyi variánsa. Az *Angyaloknak boldog Királynéja...* kezdetű (ZK 78), 11 strófás ének a legelső magyar nyelvű (fennmaradt) Mária-ének, az *Angyaloknak nagyságos Asszonya...* (Vásárhelyi András OFM, Pest, 1508; ÉE 232) helyi variánsa a *Kézirat*sból (III, nr. 42.) felelevenítve. A templom vagy az oltár körüljárása az egyik legősibb búcsús népszokás. Az oltárkerülés és a pénzadomány felajánlása után a búcsúsok a kápolna déli oldalán, az 1889-ben épült³² lourdesi barlang elé gyűlnek, és déli 12 óra lévén elimádkozzák az Űrangyalát, majd az előimádkozó a Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015) búcsúvezető előénekes által írt alábbi könyörgést recitálja a jelenlévők nevében: „*Könyörögjünk! Mielőtt e szent helyet elhagynánk, Hozzád emeljük föl szívünket, ó legszentebb Jézus, és hálát adunk neked azon kegyelmekért, melyekkel minket zarándoklásunk alatt elárasztani méltóztattál! Te adtál nekünk erőt, Uram, hogy utunkat elkezdhetjük, bevégezéséhez is isteni szeretet vezérel. Boldogságos Szűz Mária, kinek tiszteletére tettük csekély, de jó szándékú fáradozásunkat, kérd Szent Fiadat értünk, hogy őrizzen meg bennünket minden lelki és testi veszedelmektől! Vedd oltalmadba Szűz Anyánk azokat is, akik tiszteletedre már meg nem jelenhettek, és kis falunk csendes temetőjében örök álmukat alusszák. Vigasztald az özvegyeket, az árvákat, gyógyítsd meg a betegeket, szabadítsd ki a tisztítóhelyen szenvedő lelkeket! Kitértük előtted szívünket Szűz Anyánk. Szorongásainktól megszabadulva hagyjuk el képedet. Eltávozunk e szent helyről, de szíveinket nálad hagyjuk. Ne feledkezzél el te se rólunk! Imádkozzál érettünk, bűnösökért most és halálunk óráján! Ámen.*” (ZK 83) A könyörgés elhangzása után a zarándokok az *Isten veled, szent hely, Isten veled, szent kép...* (ZK 84) és a *Jó Anyám, add még ma egyszer...* (ZK 85) kezdetű, 19. századi énekkel búcsúznak el a Szent Vidtól. (7. kép)

32 HD II, 16.

A búcsúének után megpihennek a zarándokok, és a kápolna mögötti réten elfogyasztják a tarisznyában hozott ebédet. A velemiek közben fehér borral kínálják a búcsús vendégeket. A *prosecció* hazafelé a már ismertetett útvonalon halad. A velemi Hűségkapu harangjai újra megszólalnak. Közben Mária-ének (pl. ZK 86–87, 89–91) hangoznak el szabályozott rend nélkül. A velemi Szent István király-szobornál az *Ab, hol vagy magyarok tündöklő csillaga...* népének perenyei variánsa (ZK 88) hangzik el. Velem és Kőszegszerdahely között a dicsőséges olvasóból az első két tizeddel fohászkodnak: 1.) ... gyümölcse Jézus, aki halottaiból feltámadott; 2.) ... gyümölcse Jézus, aki a mennybe fölment. Kőszegszerdahely főutcáján vonulva a *Köszönteni voltunk, ó, Mária...* (ZK 92) népénekekkel adnak hálát, majd a helybéli Mindenszentek-plébániatemplomban 14.30-tól vagy 15 órától a loretói litániát imádkozzák (ZK 96), és az Oltáriszentséggel történt áldás után indulnak hazafelé. Perenye utcáin a már ismertetett litániázó énekkel, de más, aktuális refrénnel adnak hálát a zarándokút kegyelmeiért: (*Előénekes:*) „Egek királynéja, (*Nép:*) Mária, segíts! (*Előénekes:*) Istennek szent Anyja, (*Nép:*) Mária, segíts! – Téged voltunk köszönteni, Szent Fiadtól áldást kérni, – Mindennemű szükségünkben, Mária, segíts!” (ZK 124) Visszaérve a perenyei Szent Ágota-templomba fél hat óra tájban, harangzúgás közben itt is megkerülik az oltárt, mielőtt mindenki megcsókolja a plébános vagy a harangozó kezében tartott fém feszületet. Zárásként a *Te Deummal* (*Téged, Isten, dicsérünk...* –himnusz, ZK 125), esti énekekkel (ZK 127), végül újra a *Jó Anyám, add még ma egyszer...* (ZK 130) Mária-énekekkel adnak hálát.

A viaszszobros offerálás

A viaszszobrocskák felajánlása és „megimádkozása”, az offerálás ősi szokás zarándokhelyeken. Velem–Szent Vid esetében ez a hagyomány a 19. század elejétől dokumentálható. Ugyanis az offerálás szokására utal a *Báb testek* kifejezés, amelyről az 1801. évi templom-bevételeknél olvashatunk: *Ab Anno 1800 maradtam adós viasz Gyertyáért és Báb testek igazgatasaért: 4 forint 60 krajcár.* Két esztendővel később viszont egyértelműen ennek a szokásnak gyakorlására utal az *Offertorium aruloknak* fizetett 1 forint 15 krajcár. Várady József kőszegszerdahelyi plébános 1810. augusztus 6-án *Bapsütőnek viasztestek ujjításáért* 30 forintot fizetett ki a templompénztárból. *Az viasz figurákért* 1813-ban 3 forint 45 krajcárt költöttek.³³ Voltaképpen a bábos által készített és évente megtisztított, 10–12 cm magas, fehér színű viaszszobrocskákról van szó, amelyek házaspárt, családot, szívet, kezét, lábat, szemet,

33 *Liber continens Raciocinii Ecclesiae Velem ad Sancti Viti ab Anno 1793, Erogatio ab Anno 1813.*

fogat, tehenet és disznót ábrázolnak. Ezeket felajánlásképpen a Szent Vidoltárra és egyúttal a Pietá-szobor alá téve imádkoznak a zarándokok a beteg hozzátartozókért, a viaszszoborral ábrázolt fájó testrészt gyógyulásáért vagy háziállatért (2. kép). A fiatal párt mutató offerrel tiszta szerelemért, jó házasságért és elsősorban gyermekáldásért könyörögnek. Az elmúlt esztendőben több imameghallgatás történt, melynek gyümölcse gyermekek születése lett. A „megimádkozás” után a sekrestyés összeszedi a viasztárgyakat és a következő zarándokoknak újra eladja. A Szent Viden (a későbbi egri érsek) Seregély István kőszegszerdahelyi plébánosi működése során, 1974 és 1980 között³⁴ – tévesen pogány elemekre hivatkozva – megszüntette ezt a szép, imádságos és emberséges népszokást. A fogadalomtétel 170. évfordulójára, a 2019. szeptember 29-én megtartott zarándoklatra a perenyei Szent Ágota-egyházközség a tihanyi bencés Kiss Domonkos szerzetespappal újra öntette a viaszfigurákat és minden résztvevő öröme, immár egyházi jóváhagyással és püspöki áldással felújította a szokást. (4. kép)

A zarándokút népének-repertoárjának változásai, írott forrásai és előénekei

A Szent Vid-zarándoklat népének-repertoárja az elmúlt két évtized során folyamatosan változott. Ennek oka az, hogy 2000 táján a búcsújárás énekeinek többségét a 19–20. század fordulóján keletkezett érzélgős, erősen szentimentális, egocentrikus, dallamában a bartóki és kodályi értelemben vett valódi magyar népzeneitől idegen, felfele lépő nagyszext ugrásokkal teli, németes kispolgári és operettstílusú énekek³⁵ tették ki. Közülük a legismertebbek: *Amíg szívem dobog, Szűz Mária...* (ZK 30), *Lelkemnek hő vágya szeretni téged...* (ZK 95), *Légy a sajkán vezérünk...* (ZK 110), *Hozzád a mélységekből...* (ZK 107), *Jézus Szíve, szeretlek én...*, *Téged dicsér az ég...* (ZK 42). Ezekhez járultak a trianoni békediktátum (1920) után keletkezett, a nemzet fájdalmát jogosan elpanaszoló, őszinte indíttatású, de dallamában annál magyartalanabb, ugyancsak nóta-stílusú énekek, pl. *Nagyasszonyunk, hazánk reménye...* (ZK 87), *Ó, Nagyasszony, nemzetünk reménye...* (ZK 93), *Bús magyarok imádkoznak...* (ZK 82), *Őseink szent öröksége...* (ZK 58), *Boldogságos Szűz Mária, kit a magyar hőn szeret...* (ZK 40), *Ha égből földre néz szemed...* (ZK 105), *Imádkozunk a hazáért, boruljunk le arcra...* (ZK 106).

Elismerve azt, hogy ezek helyben máig közkedvelt és őszinte szándékkal megszólaló és a nemzeti érzelmet erősítő fohászok, 2005 táján elkezdtek a

34 *A szombathelyi egyházmegye névtára*, 1983. 1984, 95.

35 E stílust elemzi: Bárdos 1947, 1222–1223; másodközlés: Bárdos 1969, 95–97.

liturgikus lelkiség (pl. Mindenszentek litániája) és a helyi néphagyományban élő, megfelelő katolikus teológiai tartalommal rendelkező, irodalmi és zenei szempontból sokkal értékesebb tételeket visszaemlíteni az „operettes-nótás” repertoár mellé. Ehhez nyújtott döntő segítséget, hogy 2009-ben előkerült egy (a fentiekben már többször hivatkozott) kézirat-együttes, amelynek a *Perenyei kézíratos énekeskönyv* (1855–, továbbiakban: *Kézíratos*) nevet adtuk.³⁶ A két nagy részből álló, egy kolligátummá, papírkötésben összevarrt kézirat-együttes legalább hét személy keze írását őrzi, összesen 522 oldal terjedelemben.³⁷ Első lapján olvasható az 1855-ös dátum, valamint egy kézíratos tulajdonos-bejegyzés: „Szekszer Istvánné tulajdona. 1976. XII hó 23-án.” Csire Lenke szíves közléséből tudjuk, hogy az énekeskönyvet Hodics Józsefné Bolfán Mária előénekestől örökölte Szekszer Istvánné Németh Katalin, ugyancsak előénekesként. A kéziratban, ezen kívül, csupán egyetlen helyen olvashatunk possessor-bejegyzést: a II. rész 67. oldalának alján kétszer egymás mellett, más kéz írásával olvasható a „Prisznyák” családnév. Prisznyák Sándor a 19–20. század fordulóján látott el előénekesi szolgálatot a faluban. A kéziratost a község előénekei adták át egymásnak nemzedékről nemzedékre, és bővítették saját ízlésük szerint. A kézíratos legnagyobb részben Velem-Szent Vidre, Lékára (ma: Lockenhaus, Ausztria–Burgenland) és Vasvárra szóló,³⁸ út közben és a kegyhelyen éneklendő búcsújáró Mária-énekeket tartalmaz, emellett a Mária-ünnepek énekeit sorjázza. Megtalálhatók továbbá a helyben külön kápolnával tisztelt Szent Vendel énekei és imádsága; a vasár-

36 Néhány 17. századi dallamutalását elemzi: Medgyesy S. 2012, 433–455.

37 *Perenyei kézíratos énekeskönyv*, 1855–. Terjedelme: 261 lap, 522 oldal. Mérete: 118 x 192 mm. A kézirat jelenleg a perenyei Szent Ágota-egyházközség tulajdonában van.

38 Zarándokhelyek említése a kézíratos énekeiben: „Elbucsuzó ének Minden alkalomra” címmel (I. rész, 64. ének), *Bucsut veszek tőled szép szűz Mária...* kezdősorral olvashatjuk a nótajelzés nélküli, 11–11–8–8 szótagú éneket, amely a perenyéiek zarándokhelyei közül Vasvárt, Lékát és a Szentkutat említi, amely minden bizonnyal Gencssel azonos. A vasvári kegyhely Máriajától az „Oh vasvári szűz drága kincs, / Kegyes szemmel reánk tekincs” sorokkal köszön el a „Bucsuzó Ének” című, *Bucsuzom te tőled szép lilioszál...* kezdetű, 12 strofás, ma már ismeretlen dallamú költemény (I. rész, 88a–c oldal, 88. tétel). Általános elköszönő ének az „Ima. Bucsuzás Mária szent képétől” című, *Oly jól eset[te], szerelmes égi Anyám...* kezdősorral induló 5 strofás költemény (I. rész, 87. ének). „Köszöntő ének Dal Jertek víg örömmel” címmel, *Jertek köszönteni a szűz Máriát...* kezdősorral induló ének (I. rész, 24–25. oldal, 24. ének. Nemcsics Kinga előadásában hallható: *Ecclesia Agathae – Éneklő Perenye* CD 20; a *Jertek víg örömmel Szűz Máriához...* ének hangzó változata: CD-ROM 187.) első sorában a *Lékai, a vasvári szentkut* és a *szentvidi templom* beírás olvasható.

napi misékre szóló, 19. századi, un. evangéliumi énekek; egy Szent Flórián-költemény, valamint a halotti zsolozsma és más halottas népénekek, továbbá *szép esőért és tiszta üdöért* szóló, megható szépségű melodikus könyörgések. A rózsafüzér-ájtatossághoz és az újholdvasárnapi titokcseréhez kötődő énekek, valamint a lorettói litánia³⁹ mellett olvasható a *Mindenszentek litániája* szövege is. A *Kéziratos*ban fellelhető Mária-énekek teológiai tartalma gazdag, hiszen a könyörgések mellett Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról, szüességéről, fájdalmaról és mennybe vételéről, Krisztus isten-emberi mivoltáról és a Szentháromság kegyelmeiről is énekelnek. Stílusuk himnikus jellegű, jelzett típusdallamaik jó része a 17–18. század kincse. Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) néprajztudós szerint e kéziratgyűjtés tipikusan dunántúli sajátosságokkal bír.⁴⁰ (5. kép)

Perenyéből egy másik gyűjtemény is fennmaradt *Énekes könyv!* címmel, a külső címlapon „Szekszer Istvánné tulajdona 1978. XI hó 15n” felirattal. A 18 oldalból álló, általános iskola alsó tagozatban használt füzet Szekszer Istvánné előénekes keze írásával összesen 16 Mária-éneket tartalmaz, közöttük az 1858-as jelenés óta elterjedt lourdesi énekeket.⁴¹

Tekintettel arra, hogy *Kéziratos* keletkezési kora (1855-től folyamatosan) megegyezik a Szent Vid-zarándoklat felvirágzásának időszakával, amellet perenyei hagyományt őriz, továbbá Bejczy Józsefné Hittaller Anna előénekes a 2011. április 18-i népzenei gyűjtés során elénekelte a *Kéziratos*ban olvasható nótajelzések helyi dallamának döntő többségét, a 2011. szeptember 25-i zarándoklattól kezdve elkezdtek visszaadni e közösségnek a *Kéziratos*ból a 20. század során elfeledett „mélyrétegekből” előkerült énekeit. E munkát nagymértékben segítette Takács Éva Erzsébet népdalénekesnek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzene szakán megírt szakdolgozata és annak nyomán a 2012. évi zarándoklatra kiadott *„Jertek víg örömmel Szűz Máriához...” A perenyéiek Szent Vid-zarándoklatának énekei* című, 26 tételből

39 A Szűz Mária tiszteletére imádkozott, XVI. századi eredetű imádság-füzért két formában tárja elénk a kézirat: 1.) „Lorettói Litánia” címmel, litániázó formában, a hozzártartozó imádságokkal együtt: I. rész, 40. ének; 2.) „Lorettói Litánia Boldogságos Szűz Anyáról” címmel 16 versszakra osztott variánsban: I. rész, 79a–c oldal (79. ének), hangzó: *Ecclesia Agathae* CD-ROM 003b tétel.

40 Erdélyi Zsuzsanna szíves közlése, Budapest, 2011. szeptember 29.

41 *Énekes könyv! 1978.* Szekszer Istvánné keze írása. Terjedelme: 18 oldal. 141 x 205 mm. Szekszer Istvánné unokája, Csire Lenke egyházközségi világi elnök tulajdonában, Perenye.

álló CD-lemeze és annak kísérőfüzete.⁴² Az újra élővé tett népénekek közé tartozik a 2019-ben kiadott Zarándokkönyv énekszámai szerint: *Serkenj fel, ó, bűnös vétkek álmából...* (ZK 12), *Mária, nemzetünk vezércsillaga...* (esőért, ZK 44), *Menjünk el sietve a Szűz Máriához...* (ZK 16), *Jaj, csak hívság földi életünk...* (ZK 17), *Ó, kegyelmek Nagyasszonya...* (ZK 20), *Ó, Mária, Jézus anyja, tekintis tisztelőidre...* (ZK 21), *Előttünk tündöklék Jézus keresztje...* (ZK 23), *Ég s föld örök Alkotója...* (ZK 25), *Urunk Jézus Szülője...* (szép időért, ZK 26), *Szentolvasót elvégeztük...* (ZK 29), *Máriához jertek, ti zarándokok...* (ZK 31), *Siess, bűnös lélek, egek kapujához...* (ZK 35), *Ó, egeknek Királynéja...* (megholtakért, ZK 41), *Drága Szent Szűz, tekintis le híveidre...* (ZK 46), *Uram Jézus, nézz le e kis seregre...* (ZK 51), *Angyaloknak boldog Királynéja...* (ZK 78), *Kössünk szép koszorút Szűz Máriának...* (ZK 114).

A 2009-ben előkerült kézirat és egyúttal a Szent Vid-zarándoklaton elhangzó népénekek forrásairól elmondható, hogy a községben nagyjából 1850-től alkalmazott nyomtatott énekeskönyvek voltak rá a legnagyobb hatással. Az előénekesek és a kántorok által Perenyében használt legfontosabb régi imakönyvek a következők: a „Mezey-énekeskönyv” (1886), a Szemenyei-Kapossy szerkesztette *Római Katolikus Egyházi Énekek az istenszolgálat összes ágaira*, I–II. (1887–1890); az *Égi Lant* (1898), az *Orgonahangok* (1903-tól), a *Lelki gyöngyök* (1913) és a Szombathelyen kiadott *Temetőkönyv* (1928).

A 20. század perenyei előénekesire az 1995 és 2014 között zajlott népe-ének-gyűjtés során adatközlőim emlékeztek, a *Kéziratos* az ő kezük munkáját és lelkületüket dicséri: Prisznyák Sándor a 19–20. század fordulóján vezette a szertartásokat és a zarándokutakat. Őt Babócsi György (1873–1958) követte az előéneklésben. A háborúban és az azt követő években Molnár Anna (1888–1955) és Visket Mária (1902–1987) végezte a paraliturgia zenei vezetését. Nekik Hodics Józsefné Bolfán Mária (1900–1978) és Szekszer Istvánné Németh Katalin (1896–1986) segített, majd vették át az énekek vezetését. Őket Babócsi Józsefné Bárdics Franciska (1913–2000), Babócsi Gyuláné Kercselics Margit (1913–2005) és Németh Józsefné Németh Mária Irma (1917–1999) követte. Imre Kálmán (1911–1997) kántor a kommunizmus évtizedei alatt állt helyt a fogadalmi *prosección*. A páratlan memóriával és közel 500 népénekből álló repertoárral rendelkező, bátor hangú és határozott kiállású előénekes, Bejczy Józsefné Hittaller Anna 1989-ben vette át a Szent Vid-búcsújárás, a halottvirrasztás, az oltáregyleti havi imaóra, a rózsafüzér, a szentmise előtti éneklés és más ájtatosságok buzgó vezetését. A Szent Vidre

42 Takács 2012b.

vezető teljes gyalogutat a fogadalomtétel 150. évfordulóján, 1999. szeptember 26-án tette meg utoljára. Ezt követően 2012-ig a hegyen zajló paraliturgiát irányította énekével és imádságaival. A 2000-es évek első felében Bejcziné Hittaller Anna (a környékben fogalommá vált „Annusnéni”) kérésére jelen sorok írója éltette ezt az örökséget. 2008-tól kezdve az ugyancsak bátor hangú, Mariazellt is gyalogosan többször megjárt Hollósi László a búcsújárás *vezére*, aki a Perenyei Hagyományörző Egyesület Férfi Népdalkörének nótafája is. Az elmúlt évtizedben Hollósi Lászlóval és Medgyesy S. Norberttel együtt a ma Gencsapátiban lakó Jáger József végzi az előénekesi szolgálatot. 2020. szeptember 20-án Baumgartner Ferencné Babócsi Bernadett a Mária-énekek intonálásában vett részt, fia, Baumgartner András a Mindenszentek litániája több invokációját énekelte elő.

Az előesti áhítaton, a zarándoklaton és annak miséjén elhangzó perenyei népelemek – a Hungaricum-törvény értelmében – 2015 óta a Perenyei Helyi Értéktár és 2017 májusa óta a Vas Megyei Értéktár („Megyericum”) részét képezik. (5–7. kép)

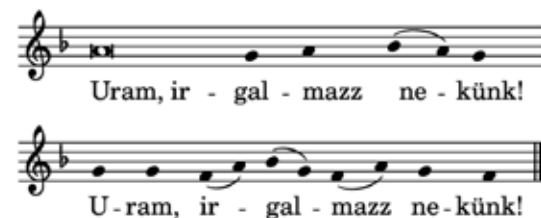
Énekpéldák

A fogadalmi ünnep fent említett énekeiből közlünk négy jellegzetes tételt.

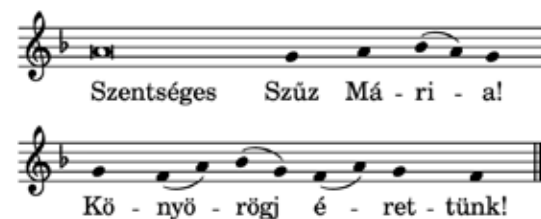
A *Mindenszentek litániája* a római liturgia ókeresztény eredetű, egyetlen, és *egyetemes* névvel illetett litániája. Az elmúlt ezer esztendő során a Szent Vid-hegyen bármilyen formában (ereklye, kápolna, kép, szobor) tisztelt, imént ismertetett szentek nevei a zarándoklat során a litániában hangoznak el: Anna, Antal és Pál remeték, Cirjék, István király, Kasszián, Kristóf, László király, Mária Magdolna, Rókus, Sebestyén, Vencel és Vid. Szerepelnek a Perenyében különösen tisztelték: Ágota, Nepomuki János és Vendel, továbbá Magyarország kevésbé ismert védőszentjei: Antióchiai Margit, Asztrik-Anasztáz, Demeter, György, Ilona, Kozma és Damján, Mór. A Perenyében énekelt népi gregorián dallam gerincének kottája először a *Cantus Catholici* (Lócse, 1651) énekeskönyvben fordul elő és az erdélyi protestáns *Öreg Graduál* (Gyulafehérvár, 1636) énekeskönyv lapjain olvasható.⁴³ Ezekből a nyomtatott énekeskönyvekből terjedt el a néphagyományban. A 17. század közepén dokumentált dallamgerincen alapul az alábbi perenyei népi gregorián változat (ZK 36):

⁴³ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979, II/281. és II/287; Dobszay 1995, 37, nr. 105.

Nyitófohász:

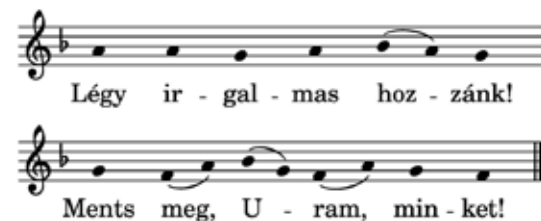
Egy szent említése esetén:

Több szent említése esetén:

A III. rész (könyörgések a rossztól való szabadulásért) dallama:

A IV. rész (könyörgések az egyház és a társadalom javaiért) dallama:

Hogy a te békédet nekünk
megadni mél - tóz - tas - sál!
Kérünk téged hall-gass meg min-ke!

A Szent Vid-zarándoklat másik védjegye az *Egek Királynéja, Mária, segíts...*! kezdetű litániázó ének, amely 18–19. századi ponyvanyomatványokról került az országos néphagyományba. Perenyei, hármashangzaton alapuló, AABA szerkezetű dallama így hangzik:

Parlando
E - gek Ki - rály - né - ja,
Krisz - tus - nak szent any - ja,
Má - ri - a, se - gíts! Ó, se - gíts
Má - ri - a, se - gíts!
mi-raj-tunk, kik hoz-zád só-haj-tunk,
min-den-ne-mű szük-sé-günk-ben,
Má - ri - a, se - gíts!

2. Szent Fiadra kérünk, – Mária, segíts! – Mert te vagy reményünk, – Mária segíts! – (*Refrén:*) Ó, segíts mi rajtunk, kik hozzád sóhajtottunk, – minden-mű szükségünkben – Mária, segíts!

3. Hitünk védelmében, – Mária, segíts! – Üdvünk szent ügyében, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
4. Hogy az Istent féljük, – Mária, segíts! – És kegyét megnyerjük, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
5. Hogy neked tetszhessünk, – Mária, segíts! – Téged követhessünk, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
6. Irgalmasság Anyja, – Mária, segíts! – Megtérők oltalma, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
7. Igaz bűnbánatra, – Mária, segíts! – S életjobbításra, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
8. Erős bizalomra, – Mária, segíts! – S lelki nyugalomra, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
9. Buzgó jámborságra, – Mária, segíts! – Állhatatosságra, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
10. A kísértésekben, – Mária, segíts! – S minden bűnveszélyben, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
11. Jó szándékainkban, – Mária, segíts! – S minden munkáinkban, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
12. Testi nyomorokban, – Mária, segíts! – S világi bajokban, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
13. Ha szükség szorongat, – Mária, segíts! – Háború nyomorgat, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
14. Hogy jól remélhessünk, – Mária, segíts! – S üdvös célt érhessünk, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
15. Ha éhség közelget, – Mária, segíts! – S döghalál ijesztget, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
16. Minden gyötrelmünkben, – Mária, segíts! – Bajos küzdelmünkben, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
17. Majd az életfogytán, – Mária, segíts! – Halálunk óráján, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
18. Hogy kegyelmet nyerjünk, – Mária, segíts! – Örökre ne vesszünk, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!
19. Hogy boldogulhassunk, – Mária, segíts! – Mennyszárgba jussunk, – Mária, segíts! – Ó, segíts mi rajtunk...!⁴⁴

44 Szövegének forrása: *Perenyei kéziratot énekeskönyv*, 1855–, III, nr. 58. Ld. ZK 44.

A *prosecció* az alábbi énekkel vonul be a Szent Vid-kápolnába (ZK 57):

Parlando

Jer-tek víg örömmel Szűz Má-ri-ához,
a Szent Vi-di templom szép csillagához!

Refr. Kik Má-ri-át szív-ből sze-re-ti-tek,
Is-ten ho-zott most i-de ben-ne-tek!

2. Szedjük piros rózsát, kék nefelejcsét, – szívünk szerelmével köszöntük őt meg! – (*Refrén:*) Kik Máriát szívből szeretitek, – Isten hozott most ide bennetek!
3. Kössünk szép koszorút hit virágiból, – remény és szeretet zöld lombjaiból! – Kik Máriát...
4. Szeretetünk legyen a legszebb rózsa, – és azt tegyük fel a szent oltárára! – Kik Máriát...
5. Aki Máriához bizalommal jön, – nem csordul le arcán több bánatos könny! – Kik Máriát...
6. Ó, siessünk tehát, Szűz Máriához, – a vigasztalásnak Édesanyjához! – Kik Máriát...
7. Nyújtsd ki, Édesanyánk, drága kezedet, – öleld Szent Szívedhez tisztelőidet! – Kik Máriát...
8. Mutasd be Fiadnak utazásunkat, – hogy vegye kedvesen imádságunkat! – Kik Máriát...
9. Kérjed Szent Fiadat, mi édesanyánk, – legyen békességben mi magyar hazánk! – Kik Máriát...
10. Ha egyszer sír fedi, Anyánk, testünket, – mentsd meg örök kárhozattól bűnös lelkünket! – Kik Máriát...
11. Itt tündöklök drága, szép trónusában, – az Úr Jézust tartja áldott karjában. – Nagy örömtől lelkesülve így szól: – „Isten hozott, ide zárandoklók!”

12. Elmúlt már egy éve, hogy itten voltunk, – nem láttunk azóta, csak rád gondoltunk. – De már mostan megint idejöttünk, – Szűz Mária, tégedet köszöntünk!
13. Sokan nem jöhettek, kik most, egy éve – velünk itten voltak jó egészségbe. – Elmentek ők egy másik hazába, – nyugosznak a temető árnyába’.
14. Egykor az angyalok a magas menybe – ezen szép szavakkal vezessenek be: – Kik Máriát...
15. Üdvözlégy, Mária, szép liliomszál, – országunkban, kérünk, hogy illatozzál! – Kik Máriát...⁴⁵

A zárandokhely patrónusát ezzel a 19. századi énekkel köszöntik a búcsúsok (ZK 67):

Parlando

Szent Vid már-tír, ko-szo-rúz-va vagy Is-ten-nél
e-gek-ben, ki már ott élz menny-or-szág-ban,
a szen-tek se - re - gé-ben. Kérd ér-tünk az
egék Urát, adja reánk szent áldását, távoztassa
köz-sé-günk-ből a jár-vá-nyos nya - va - lyát!

2. Szűz Mária, Isten Anyja, szenteknek szép csillaga, – szegény magyar nemzetünknek, kérünk, légy pártfogója! – Kérd értünk az egek Atyját, adja reánk szent áldását, – szánja meg az özvegyeket és a szegény árvákat!

Összefoglalás

Összefoglalásként elmondható hogy Velem–Szentvid esetében egy 9. századi, Karoling alapítású, Vas megye tekintetében igen ősi zárandokhelyről beszélhetünk. A középkori kápolna helyén, illetve bizonyos falrészének felhasználásával épült föl a barokk kori templom a 17. század 2. felében. Az Európa-szerte az

⁴⁵ *Perenyei kéziratok énekeskönyve*, 1855–, I, nr. 24, 28, 59; III, nr. 51., 90. „Köszöntő ének”

1347–1352-es nagy pestisjárvány óta a Tizennégy Segítőszent között tisztelt Vid (Vitus) közbenjárása folytán Velemben is több csodás gyógyulás történt. A zarándokhely a barokk katolikus megújulás időszakában, az 1670-es évek és az 1780-as évek között élte virágkorát. A patrónus mellett Rókus és Sebestyén pestisszentek, István és László nemzeti szentek, a Vid-kultusszal együtt cseh hatást mutató Vencel, a tiszteletében Habsburg-ihletettségű József, továbbá Kristóf és György kultusza elevenedett meg a barokk templomban. Az 1713 és 1782 között – a földesúr Batthyány család tagjainak támogatásával – itt működött ferences remeték gondozták az akkor épített Szent Anna-, Fájdalmas Szűz Mária- és Szent Kereszt-kápolnát a szintén új kálváriával és a már régtől közismert szentkúttal együtt. A virágzó vallási életet a jozefinizmus sivársága jelentősen megtörte. Perenye a posztjozefinista korban, az 1849-es kolerajárvány idején fogadta meg: ha elhagyja a ragály a községet, akkor minden évben a gencsi Szentkút-búcsú (szeptember 14–15.) utáni 2. vasárnapon elzarándokol erre az ősi kegyhelyre. A 19. század során és a 20. század elején a környékbeli magyar, horvát és német ajkú hívők által látogatott Szent Vid- (június 15.) és Mária Magdolna-búcsú (július 22.), valamint a fájdalmas péntek mellett a perenyéiek 1849-ben tett, ugyancsak egy járványos betegséghez (kolerához) kötődő, érthetően Szent Vid mártír és a Fájdalmas Szűz Mária tiszteletére szóló és azóta megszakítás nélkül megtartott fogadalmi zarándoklata adja meg a hely igazi szakralitását, avatja napjainkban is lokális⁴⁶ jelentőségű búcsújáró helyé ezt a kápolnát. A 19. század legelejétől dokumentálható az ugyancsak beteg testrészekért „megimádkoztató” viaszszobros offerálás létezése, amelyet 45 esztendő után 2019-től felújítottak.

A Szent Vid-zarándoklat történetéhez hozzátartozik, hogy a szovjet megszállás (1945) után az osztrák határ közelsége miatt Perenye, Kőszegszerdahely, Velem és a Szent Vid-kápolna a határsáv (a tágabb értelemben vett „vasfüggöny”) része lett, ahová csak ellenőrzés mellett lehetett belépni annak, akinek a személyi igazolványában a 2-es szám szerepelt. Az 1950-es években csak néhány tucatnyian vállalkoztak a zarándoklatra. Megtörtént, hogy csak Kőszegszerdahelyig mehetett el a keresztalja, – kereszt, zászlók és énekek nélkül, csendben imádkozva. A plébánia Irattára 1962-ből őriz egy igazolást, amelyik bizonyítja: azokban az 1950-es és 1960-as nehéz évtizedekben állami, határőrségi engedélyhez volt szükség a búcsújárás megtartásához.⁴⁷ A

46 Barna 2001, 40. A barokk korra vonatkoztatva elemzi a búcsús vonzásokörzeteket: Tüskés 1993, 370–378.

47 „1962. szeptember 14-én kelt 47/1962. sz. megkeresésére értesítem, hogy a tervezett

község népe azonban minden akadályoztatás ellenére hűségesen és következetesen ragaszkodott ősei fogadalmához. Az ő áldozatuk gyümölcse, hogy a 2000-es években a gyalogos zarándokok átlagos létszáma 130–150 között van. Többségében fiatalok, karon ülő vagy már futkározó gyermekek, akik a környező falvakból is szép számmal érkeznek. Következésképp elmondható, hogy a perenyéiek fogadalmi búcsújárása a nyugat-dunántúli régió 171 éve folyamatosan, minden korszakban megszakítás nélkül végzett népi áhítata. A zarándoklat állandó útvonalon (Perenye–Fütelek–Kőszegszerdahely–Velem–Szent Vid-kápolna) halad az előénekesek vezetésével. Útközben a fájdalmas olvasó elmondása és a Mindenszentek litániája mellett elsősorban Mária-énekeket énekelnek. A búcsújáró helyen kálváriajárást és keresztcsokolást, valamint a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére énekelte mise után oltárkerülést és viaszszobros offerálást tartanak.

A mai zarándokokat az 1859-ben felszentelt,⁴⁸ története során immár 3. templom fogadja; 2019 szeptembere óta ismét a Fájdalmas Szűz Mária tiszteletére énekelte misével és mintegy 240 esztendő kényszerű szünet után, a szigorú böjtölés lehetőségével és a teljes búcsú elnyerésének kiváltságával.

A zarándoklat ma is Perenye legnagyobb saját ünnepe, mely összetartozásának, nagyrészt eredeti formában megmaradt népi katolikus, őszintén szűzmaria lélekiségének bizonyossága és éltetője, és talán nem túlzás azt állítani, hogy fennmaradásának a záloga. A résztvevők számára páratlan lelki feltöltődést, erős köteleket, közösségben elhangzó, ugyanakkor bensőséges éneklést és őszinte, gyakran könnyek között elmondott imádságot, erőt, biztatást jelent a mindennapok küzdelmeihez. A faluból elszármazott rokonok közül is sokan hazatérnek erre az ünnepre. A zarándokok közül sokaknak az elhunyt családtagokkal való lelki találkozás, az értük való imádság alkalma ez a nap, hiszen az ő fogadalmukat teljesítik. A zarándoklat kiemelkedő indítékáról több helybéli zarándok elmondta a gyűjtés során, hogy a jelenlétükkel és aktív részvételükkel az ősök fogadalmát teljesítik. A Szent Vid-zarándoklat bizonyítja e közösség életerejét mind a szabadságharc leverése és a *korelajárvány* után, mind napjainkban. A Szűz Mária iránti gyermeki ragaszkodás őszinte imádsággal és

szent vidi búcsújárását f. hó 23-án illetve rossz idő esetén f. hó 30-án engedélyezem. Utirány: Perenye-Fütelek, Kőszegszerdahely, Velem, Szent Vid. Visszafelé ugyan azon az utirányon. Szombathely, 1962. szeptember 18. Sipos parancsnokhelyettes.” (Belügyminisztérium, Határőrség 2463/62. számú levele Szombathely Pf. 0936-ból a perenyei Plébániának, Szombathely, 1962. szeptember 18. Perenyei Plébániahivatal Irattára, 50/1962.)

48 HD, I, 48.

énekekkel teli légköre, a zarándoklás szépsége és esetleges időjárás nehézségeinek vállalása⁴⁹ ma is élő közösséget teremtenek, énekeiben sok értéket megőriznek. Közülük kiemelkedik a helyi népi gregorián dallamváltozatban énekelt Mindenszentek litániája. Több olyan népének a zarándoklaton talált menedéket, amiket a templomban már nem énekelnek a káros énekközponosítás következtében. A teológiai tartalom, az irodalmi és zenei stílus szempontjából a legértékesebb énekeket az 522 oldalas *Perenyei kézíratos énekeskönyv* őrizte meg, amelyet 1855 óta nemzedékeken át másoltak, folytattak a helyi előénekesek és Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015) perenyei előénekes tudása révén 2011-től kezdve folyamatosan feleleveníthető. A 2019-ben kiadott, *A perenyéiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába* című kottás zarándokkönyvnek ez a tiszta forrás adta a gerincét.

49 Imre Kálmánné Balogh Rozália (Perenye, 1921–2006) 2000. augusztus 18-án így emlékezett az egyik viharvert zarándoklatra: „Nyakig sárosan inekütünk, mikor gyüttünk Szen Vidrú.”

IRODALOM

- A perenyéiek szent vidi búcsújárása. 1849–1999.*
1999 Szerk. Schmikli [Medgyesy] Norbert, Perenyei Szent Ágota-egyházközség, Perenye.
- A perenyéiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába*
2019 *A perenyéiek fogadalmi zarándoklata Velem Szent Vid-kápolnába.* Szerk. Medgyesy S. Norbert. Magyar Napló, Budapest.
- A szombathelyi egyházmegye névtára, 1983.*
1984 *Aszombathelyi egyházmegye névtára, 1983.* Szombathelyi Egyházmegyei Hatóság, Szombathely.
- BARNA Gábor
2001 Búcsújáró körzetek. In Barna Gábor: *Búcsújárók: Kölcsönhatások a magyar és más európai vallási kultúrákban.* Budapest, Lucidus. 35–54.
- BÁLINT Sándor
1977 *Ünnepi Kalendárium I.: A Mária-ünnepek és a jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Budapest, Szent István Társulat.
- BÁRDOS Lajos
1969 Egy érzelmes hangköz. Avagy: ez is szó-mi, de milyen? In BÁRDOS Lajos: *Harminc írás a zene elméletének és gyakorlatának különböző kérdéseiről, 1929–1969.* Zeneműkiadó, Budapest, 95–97.
- DIÓS István
2010 Vitus, Vid, Vida. In *Magyar Katolikus Lexikon XV.* Főszerk. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 271–272.
- DOBSZAY László
1995 *A magyar népének I.* Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó.
- DOMOKOS Mária
1980 A Rákóczi-nóta családfája. In *Magyar Zene.*, 21, 249–263.
- Ecclesia Agathae*
2011 *Ecclesia Agathae. A 250 esztendő perenyei templom tanulmánykötete és népének-hanglemezei.* Szerkesztette Medgyesy S. Norbert. A CD-t és a CD-DOM-ot szerkesztette: Medgyesy S. Norbert–Németh István. Budapest, Magyar Napló.

Éneklő Egyház

1985 *Éneklő Egyház. Római katolikus népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal.* Budapest, Szent István Társulat.

FEKETE Mária

1996 Adatok Velem–Szentvid középkori történetéhez. (A lelőhely régészeti kutatásának 100. évében.) In Lengvári István szerk.: *In memoriam Bata Gábor: Tanulmányok Barta Gábor emlékére.* Pécs, 53–70.

2007 Szentvid vára. In *Savaria – A Vas Megyei Múzeumok Értesítője*, 31., 77–155.

HENSEL, F.,

1976 Vitus (Veit, Gui). In *Lexikon der christlichen Ikonographie 8, Ikonographie der Heiligen Meletius bis Zweiundvierzig Martyrer*, begründet von Engelbert Kirschbaum SJ, hrsg. von Wolfgang Braunfels. Herder, Rom, Freiburg, Basel, Wien, 579–583.

HERÉNYI István

1992 *Szent Vid várának és tartozékának története (Kőszeghegyalja története), 800–1828, I. Velem.*

HORVÁTH Sándor

1991 Egyházmegyénk búcsújáró helyei (3.): Velem. In *Lélek és Élet: A szombathelyi egyházmegye kiadványa a pápalátogatásra*, 5. szám, 8. oldal, 1991. augusztus

Hozsanna

1948, 2012²⁴ *Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv.* Szerk. Bárdos Lajos és Werner Alajos. Szent István Társulat, Budapest.

KISS Tamás

2005 Adatok a győri egyházmegyei Remete Szent Antal Kongregáció történetéhez. In Őze Sándor–Medgyesy-Schmikli Norbert szerk.: *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára, 1.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar–Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Piliscsaba–Budapest, 295–308. /Művelődéstörténeti Műhely Rendtörténeti konferenciák, 1/1./

MEDGYESY S. Norbert

2005 Perenye népének fogadalmi zárándoklata Velem – Szent Vid-

kegyhelyre. In *Hitvallás kalendárium 2006.* Szerkesztette Albán József. Győr, 121–127.

2011, 2012² Perenye vallási élete, szakrális és zenei néphagyománya. In *Ecclesia Agathae. A 250 esztendő perenyei templom tanulmánykötete és népénekhanglemezei.* Szerkesztette Medgyesy S. Norbert. Budapest, Magyar Napló, 257–438.

2012 *A Perenyei kézíratos énekeskönyv (1855–) néhány 17. századi dallama a mai népi gyakorlatban.* In *Tükröződések. Ünnepi tanulmánykötet Domokos Mária népzenekutató-zene-történész tiszteletére.* Szerk. Szalay Olga. L'Harmattan–Könyvpont Kiadó, Budapest, 433–455.

2020 A rohonci Batthyány-uradalom elfelejtett búcsújáró helye. Velem–Szentvid kultuszformái a 17–18. században. In *„A magyar múltat kutatni, írni és láttatni – ez által szolgálni a hazát” Tisztelgő kötet J. Újváry Zsuzsanna 25. pázmányos oktatói éve előtt.* Szerk. Bíró Bence–Miski Péter–Törtei Renáta. Szent István Társulat–Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest–Piliscsaba, 251–261.

SZENDREI Janka–DOBSZAY László–RAJECZKY Benjamin

1979 *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

TAKÁCS Éva Erzsébet

2012a *A perenyeiek Szent Vid-zárándoklata: Repertoárváltozás 1855–1940–2011.* Szakdolgozat. Témavezető Medgyesy S. Norbert. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.

2012b *„Jertek vig örömmel Szűz Máriához...” A perenyeiek Szent Vid-zárándoklatának énekei.* CD-magánkiadás, Szeged, 2012. Terjedelme: Track 01–26; 73'58"

TÜSKÉS Gábor

1993 *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32. évre, I–II.

1931 Főszerk. F. Szabó Béla, szerk. Gyulay Sándor, Rexa Dezső, Szathmáry István dr. Kiadta a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, Budapest.

Vas megye földrajzi nevei

1982 Szerk. Balogh Lajos, Végh József. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.

ZIMÁNYI Vera

1968 *A rohonc-szalonaki uradalom és jobbágsága a 16–17. században.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

ZIMÁNYI Vera–J. ÚJVÁRY Zsuzsanna

2002 „Mindenik jobbágyunknak mennyi gyermeke vagyon és azok hány esztendősek.” – Egy 17. századi uradalmi „népszámlálás” tanulságai. In Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György szerk.: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 461–549.

KÉZIRAT

A velemi fióktemplom bevételei és kiadásai, 1889–1914. (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár [továbbiakban: SZEL], Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015) előénekes kéziratok éneklapjai, Perenye, 1989–2015. (Medgyesy S. Norbert magángyűjteménye, Győr)

Conscriptio Parochiarum Districtus Rohonciensis, 1748. – Conscriptio Parochiae Szerdaheliensis Dioecesis Jaurinensis in Inclytis Comitatu Castriferrei, districtu Rohonciensi existentis. (SZEL, Acta Antiqua Jaurinensis, Litera C, Nr. 2.)

Énekes könyv! Szekszér Istvánné írása, Perenye, 1978–1979. (A perenyei Szent Ágota-egyházközség tulajdona.)

Historia Domus: *A szerdahelyi plébániához tartozó Jegyzések, I–II.* (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Kereszteltek, Házasultak, és Halottak Anyakönyve, [Németh Gencs], 1805–1858. (SZEL Gencsapáti Plébániahivatal iratai)

Liber continens Raciocinii Ecclesiae Velem ad Sancti Viti ab Anno 1793, Erogatio ab Anno 1813. (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Liber Ratiocinii Ecclesiae Velemiensis ab Anno 1793. [1842-ig] (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Napló a templomok bevételeiről és kiadásairól, 1886-ban Január 1-től kezdve [1895-ig]: Kőszegszerdahely, Velem, Cák, Bozsok, Kőszegdoroszló (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Perenyei kéziratok énekeskönyve, Perenye, 1855-től a 20. század elejéig. (A perenyei Szent Ágota-egyházközség tulajdona.)

SZEL Velem Szent Vid Templom számadási könyve 1843dik évtől [1877-ig] (SZEL Plébániai Irattár, Kőszegszerdahely)

Visitatio Canonica Batthyánya, 1757, 2, 313–318. (SZEL)

Visitatio Canonica per Andream Böle, 1840, 2, 215–245. (SZEL)

Visitatio canonica Széchenyiana confecta a Petro Tormássy, anno 1674. (Pécsi Püspöki Könyvtár, Visitatio Canonica Protocollum Missilium Vicarialium, 1748–1767. Másolat: SZEL CV Tormássy, 1674.)

Visitatio Canonica Szilyana, 9, 249–265. (SZEL)

Visitatio generalis per Staphanum Kazó abbatem de Kapornak, Castriferrei Praepositum, 1697–1698, 1, 12–19. (SZEL)

NYOMTATOTT FORRÁSOK, ÉNEKESKÖNYVEK A KIADÁS IDŐRENDJÉBEN

MEZEY János, Öreg

1886 *Szűz Mária dicsérete azaz: énekes és imádságos könyv a búcsujáró ker. kath. hívek használatára Öreg Mezey János volt kun-szent-mártoni kántortól.* Kiadta Szombathy Sándor kalocsa-főmegyei áldozár. Nyomatott Ungerleider Albertnél, Arad, 1886.

Szemenyei–Kaposy

1887–1890 *Római Katolikus Egyházi Énekek az istenszolgálat összes ágaira. I–II.* Szerk. Szemenyei Mihály regöli plébános és Kaposy György naki kántortanító. Eger, Érseki Lyceumi Könyvnyomda.

Égi Lant

1898 *Égi Lant. Ker. katolikus imádságos és énekes könyv.* Nagyvárad, Szent László Nyomda Rt., 1898.

Orgonahangok. Legteljesebb és legnagyobb énekeskönyv 950 énekkel.

1912 / 1913 Szerk. Molnár József kunszentmiklósi kántor és főtanító. Steinbrener Ker. János kiadása, Budapest–New York, é. n. [1912/1913]

Lelki gyöngyök. Ima- és Énekkönyv. Szerk. Jósavay Gábor igazgató kántortanító. Eger, 1913.

Temetőkönyv kath. kántorok használatára.

1928 Szerk. és kiadja Barabás István nyug. igazgató-tanító, énekevezető. Szombathely, 1928⁴.

Szeráfi lant. Imádságos és énekeskönyv a katolikus hívek számára. Szerk. P. Vados Pál ferences áldozópap és Jarisch János kántor. Szombathely, 1933².

ADATKÖZLŐK (Élő könyvtárak)

Babócsi Gyuláné Kercselics Margit (1913–2005), előénekes; Babócsi Józsefné Bárdics Franciska (1913–2000), előimádkozó; Babócsi Miklósné Balázsvölgyi Mária (1929–2017), Balázsvölgyi Lászlóné Hittaller Mária (1930–2012), Bárdosi Miklósné Bilics Mária Magdolna Irma (1938–2018), kiemelten: Bejczy Józsefné Hittaller Anna (1928–2015), előénekes; Bilics Józsefné Balázsvölgyi Erzsébet (1924–2001), Bolfán György (*1937), Bolfán Györgyné Sági Mária (*1939), Csire Lenke (*1952), Fenk Jánosné Jáger Mária (*1942), Hittaller Gyuláné Babócsi Ágota (1926–2013), Hollósi János (*1937), Imre Kálmán (1911–1997), kántor; Imre Kálmán (1914–2002), Imre Kálmánné Balogh Rozália (1921–2006), Németh Józsefné Németh Mária Irma (1917–1999).

1. kép: A perenyei Kolerakereszt (1849)

3. kép: A Fájdalmas Szűz Mária- és a Szent Vid-oltár, Velem, 2019
(Fotó: Biczó Barnabás)

2. kép: Velem, Szent Vid-kápolna (2018);
fotó: <http://dronosroli.hu/index.php/2018/10/szent-vid-kapolna-velem/#%Egclid=1&pid=1>

4. kép: Viaszofferek Velemben a 20. század első feléből (fotó: Biczó Barnabás, 2019)

5. kép: A Perenyei kéziratos énekeskönyv (1855–), I, 28.
(A perenyei Szent Ágota-egyházközség tulajdona)

6. kép: A proceció (keresztalja) Perenye és Fűtelek között; fotó: Biczó Barnabás, 2014. Forrás: <https://9722perenye.hu/hu/galeria/szent-vid-zarandoklat/>

7. kép: Zarándokok a velemi Szent Vid-kápolnában, 2014-ben; fotó: Biczó Barnabás; forrás: <https://9722perenye.hu/hu/galeria/szent-vid-zarandoklat/>